

Utomhusdidaktik i högstadiet - fungerar det?

Emilia Fägerstam

Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet

”Det kommer aldrig att fungera, det är ju tonåringar det handlar om, tänk om det regnar. De vill inte gå ut”. Det är en vanlig farhåga inför att undervisa utanför klassrummet och yttrades av en lärare inför vårt forskningsprojekt i utomhusdidaktik för högstadieelever. Fick läraren rätt? Vad tycker lärare i år 7-9 om utomhusdidaktik efter ett år av regelbunden utomhusundervisning?

Biologilektion. *Photo* by David Johnson / [CC BY-NC-SA](#).

Varför ett projekt om utomhusdidaktik?

Att förlägga delar av undervisningen utomhus förekommer i olika sammanhang i många länder, men att göra det regelbundet året om är inte lika vanligt. En hel eller halv dag med utomhusundervisning, ofta kallad uteskola, förekommer i många skandinaviska skolor, men det är framför allt de yngre barnen som får lämna klassrummet för lärande utomhus.

En forskningsöversikt om lärande utanför klassrummet visar att väl planerad och genomförd utomhusundervisning kan ge positiva effekter på flera aspekter av barns lärande (Rickinson med flera, 2004). Forskningen de sammanfattar handlar dock främst om tillfälliga besök utomhus. Regelbunden undervisning med tydlig koppling till läroplaner är däremot inte vanligt förekommande. Det finns i princip ingen forskning som undersöker vilken inverkan regelbunden utomhusundervisning kan ha för äldre elever. Därför var det med stor spänning som jag började följa lärare i år 7-9 när de under ett läsår skulle försöka använda närmiljön runt skolan i sin undervisning.

Bakgrund

Skolan som deltog i projektet var en 7-9-skola och låg i ett bostadsområde i utkanten av en mellanstor svensk stad. Det var gångavstånd till både grönområden och bebyggda områden och skolgården bestod av asfalterade ytor, grusplaner och gräsmattor. Den gränsade till en mindre skogsdunge och övergick gradvis i öppna grönytor och ett villaområde. Det fanns därmed goda möjligheter att använda närmiljön för undervisning.

Jag intervjuade tio lärare från olika ämnesområden före och efter projektet. Eftersom det var lärare som undervisade i skilda ämnen kunde utomhuslektionerna se ganska olika ut. Ibland användes utemiljön för samtalspromenader där eleverna i par eller mindre grupper diskuterade ett aktuellt område inför en helklassdiskussion eller en skriftlig inlämningsuppgift. I matematik förekom oftast problemlösning i mindre grupper, ibland med tävlingsinslag. I svenska kunde eleverna gå ut för att uppleva olika miljöer, få inspiration och träna på miljöbeskrivningar. I naturorienterande och samhällsorienterande ämnen användes ibland särskilda platser, till exempel en gammal avrättningsplats eller en speciell naturmiljö. Oftast spelade det inte så stor roll exakt var utomhusundervisningen bedrevs; man använde både öppna ytor på skolgården liksom den lilla skogsdungen som gränsade till skolgården.

Uppfattningar före projektet

Intervjuerna som gjordes i början av projektet visade att de flesta lärarna trots vissa tveksamheter var positiva till utomhusdidaktik. De var nyfikna på ett nytt arbetssätt, där elevernas egna erfarenheter och sinnesupplevelser utnyttjades mer, och de ville ta med eleverna till olika platser i närliggande natur och stadsmiljö.

Det fanns dock många funderingar på hur det skulle fungera i praktiken. Vardagen på en högstadieskola är trots allt ganska inrutad; man har flera klasser med olika sammansättning av elever och lektionerna är oftast bara 40 eller 60 minuter långa. Att då ta med elever ut på vandringar och besök i närmiljön kan vara svårt. Alla såg inte heller hur det kunde motiveras utifrån det egna ämnets kursplan. En vanlig kommentar var att det nog skulle vara lätt att använda utomhusmiljön för lärarna i de naturorienterande ämnena men inte lika lätt för till exempel språklärarna.

Ett stort bekymmer var att det skulle vara svårt att upprätthålla ordningen i klassen utomhus och få trodde att eleverna skulle uppskatta utomhusundervisning. Ingen såg skolgården som en bra miljö för lärande, utan de trodde att det skulle vara svårt att bedriva undervisning där, till exempel på grund av störningar från andra elever. De såg det också som en ganska tråkig miljö. De fördrog naturen eller staden som en plats för lärande.

Erfarenheter efter projektet

När jag intervjuade lärarna efter det årslånga utomhusdidaktikprojektet var uppfattningarna till viss del detsamma som före, men vissa uppfattningar hade också förändrats. En del nya saker hade tillkommit, till exempel möjligheten för samarbete och kommunikation. Några saker som tagit stor plats tidigare hade tonats ned, till exempel problem med ordning i klassen.

Den plats som användes mest var skolgården och det fungerade oftast bra trots tvivlen innan. Något som alla lärarna tog upp var att utomhusundervisning bidrog till ett förbättrat samarbetsklimat mellan eleverna. De tyckte att eleverna samarbetade bättre med varandra och att rollerna de hade i klassrummet luckrades upp utomhus. Det var lättare att få dem att arbeta i nya grupperingar och elever som inte deltog så aktivt i klassrummet var mer aktiva när lektionerna flyttades ut. Det gällde till exempel elever som uppfattades som blyga eller elever som inte engagerade sig i skolan.

De kan ju upptäcka varandra. Den där som aldrig säger någonting, normalt så tror ju de andra att den kan ju ingenting. Men, jo, det blir roligt att prata med den helt plötsligt, för den kan ju jättebra. Eva, lärare i språk.

Relationerna mellan lärare och elever förbättrades också enligt många av lärarna. Allt var dock inte bara frid och fröjd. Även om intervjuerna efteråt inte handlade lika mycket om problem med ordning och reda som före projektet så berättade flera lärare om en lång provotid, upp till tre månader, innan eleverna riktigt förstod att en lektion ute var precis lika seriös som en i klassrummet. Henrik beskriver hur det kunde kännas i början.

De lyssnade inte på vad vi sa utan det var just den där frihetskänslan som kanske går över huvudet på många /.../ men när man väl fått det att fungera då vet de ju vad som gäller. Henrik, lärare i biologi.

En fördel när det gällde skolkunskaper var att eleverna diskuterade och pratade mer med varandra. Det var framför allt språk- och matematiklärare som tog upp detta. Eva, en av språklärarna, såg stora skillnader i sina elevers förmåga att tala ett främmande språk efter regelbunden utomhusundervisning.

Det jag är mest nöjd med, och det var därför jag fortsatte att vara ute mycket i tyskan, är att vi fick igång pratandet. Eva, lärare i språk.

En annan möjlighet som flera lärare tog upp var hur erfarenheterna man gjort tillsammans utomhus kunde vara användbara när man skulle fortsätta med området senare i klassrummet.

Det är lättare att knyta an till saker som de gjort ute. Jag använder det hela tiden. Det är något helt annat när de har upplevt det själva. Jonas, lärare i biologi och matematik.

Annars diskuterades inte det erfarenhetsbaserade och sinnliga lärande som många tog upp före projektet så mycket efteråt. Kanske upplevde inte lärarna att det infriades eller så var det svårt att beskriva i en intervju? Tidsbrist gjorde att det oftast var skolgården eller skogsdungen som användes för utomhusundervisning. Trots att det var svårt att komma iväg på längre utflykter användes trots allt fler platser runtom skolan och lärarna såg fördelar med det, både när det gällde kunskaper och intresse.

Eleverna gillar att höra lite om sitt närområde. De tycker att det är intressant också. För de vet ju ingenting egentligen. De bor i området men de vet ingenting. Olof, lärare i samhällsorienterande ämnen.

Genom att besöka platser i närområdet fick eleverna en bredare syn på ämnesinnehållet. Det som stod i skolboken kunde lättare relateras till den egna vardagen. Kursplanerna sågs inte som lika stort hinder efteråt och lärare från alla ämnen prövade att undervisa utomhus. Tvärtom mot vad många trodde före projektet var språk ett av de ämnen som var lättast att flytta ut regelbundet. Kemi och fysik var exempel på ämnen som ansågs svåra att flytta ut. Liksom före projektet tyckte många att utomhusundervisning var tidskrävande, både att planera och genomföra. Trots att man inte hann lika mycket ute menade dock lärarna att elevernas skolkunskaper var likvärdiga eller något bättre. Det kunde också vara positivt att göra något annorlunda, både för elever och för lärare.

Det har fått mig att tänka till men det har varit roligt. Det ökar min egen motivation och det är avgörande för om man får med sig eleverna. Lotta, lärare i historia och teknik.

Läraren med det inledande citatet, som trodde att eleverna inte skulle vilja ha undervisning utomhus, hade faktiskt fel. Även om det naturligtvis fanns en variation i elevernas engagemang inför utomhuslektionerna, var just elevernas intresse och engagemang en av de stora potentialerna med utomhusundervisning enligt lärarna. Anna summerade sina erfarenheter på följande sätt.

Eleverna är glada, positiva och pigga. De frågar "vad ska vi göra idag?" De är nyfikna på ett annat sätt. Anna, lärare i matematik.

Implikationer

Att undervisa tonåringar utomhus har både fördelar och begränsningar enligt lärarna i studien. Det var ingen tvekan om att det var tidskrävande att planera och genomföra, och det kunde ta ganska lång tid innan eleverna förstod att lektionerna utomhus var lika seriösa som de inne. Om man är intresserad av att pröva utomhusundervisning underlättar alltså ett visst mått av tålmod.

Organisationen på en högstadieskola med 45–60 minuters lektioner, ofta med blandade klasser, underlättar inte för utomhusdidaktik. Trots det var det flera lärare i olika ämnen som undervisade mer eller mindre regelbundet utomhus hela året. Det är alltså inget oöverstigligt hinder.

Det är förmodligen enklare att undervisa utomhus i vissa ämnen, men många lärare menade att personlig inställning också spelade roll. Tycker man själv att det är roligt och utmanande är det lättare att se möjligheter snarare än begränsningar.

En fördel som alla lärare nämnde var att undervisning utomhus ofta ledde till ökat samarbete, deltagande och engagemang. Eftersom det inte fungerade att bara flytta ut klassrumsundervisningen, planerades undervisningen mer utifrån problemlösning och samarbete i grupp.

Enligt läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet ska skolan främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Undervisningen ska vidare bedrivas i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga att utöva inflytande och ansvar (Skolverket, 2011). Genom att utomhusmiljön förenklade för problemlösning, samtal och samarbete tränades elevernas förmåga lyssna på andras åsikter och utöva inflytande och ansvar.

Att utomhusundervisning ledde till elevernas ökade engagemang och lust att lära var lärarna överens om. Även om möjligheter när det gällde förbättrade skolkunskaper inte var lika tydliga, gavs flera exempel på hur elevernas egna erfarenheter utomhus både vidgade och understödde det som stod i skolböckerna. Läroplanen framhåller att skolans arbete måste inriktas på att ge utrymme för olika kunskapsformer och att praktiska, sinnliga och estetiska aspekter ska uppmärksammas (Skolverket, 2011). Att ibland använd utomhusmiljön för lärande kan vara ett sätt att uppnå dessa mål.

Resultaten från den här studien visar att även högstadiel elever kan ha glädje och nytta av att få lämna klassrummet ibland. Många av de aspekter som togs upp av lärarna, såsom goda relationer och positivt klimat i klassen, är betydelsefullt för elevers långsiktiga lärande. Resultaten tyder därmed på att utomhusdidaktik kan vara ett värdefullt alternativt arbetssätt, också för äldre elever i år 7-9.

Referenser

1. Rickinson, M., Dillon, J., Teamey, K., Morris, M., Choi, M., & Sanders, D., & Benefield, P. (2004). A review of research on outdoor learning. Shrewsbury, UK: Field Studies Council/National Foundation for Educational Research.
2. Skolverket. (2001). Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011. Stockholm: Fritzes.